

ŠEKSPIR

SVET KAO POZORNICA

BIL BRAJSON

Prevela
Aleksandra Čabraja

■ Laguna ■

Naslov originala

Bill Bryson
SHAKESPEARE

Copyright © Bill Bryson, 2007
Translation Copyright © 2010 za srpsko izdanje, LAGUNA

Finli i Moli i uspomeni na Mejzi

Sadržaj

<i>Prvo poglavlje: U potrazi za Vilijamom Šekspirom</i>	9
<i>Drugo poglavlje: Rane godine, 1564–1585.</i>	29
<i>Treće poglavlje: Izgubljene godine, 1585–1592.</i>	50
<i>Četvrto poglavlje: U Londonu</i>	70
<i>Peto poglavlje: Drame</i>	98
<i>Šesto poglavlje: Godine slave, 1596–1603.</i>	119
<i>Sedmo poglavlje: Vladavina kralja Džejmsa, 1603–1616.</i>	133
<i>Osmo poglavlje: Smrt</i>	152
<i>Deveto poglavlje: Kandidati</i>	180
Izjave zahvalnosti	197
Odabrana bibliografija	199

Prvo poglavlje

U potrazi za Vilijamom Šekspirom

Pre nego što je 1839. nasledio veliko bogatstvo, Ričard Plantagenet Templ Njudžent Bridžis Čendos Grenvil, drugi vojvoda od Bakingema i Čendosa, vodio je uglavnom nezanimljiv život.

U Italiji je postao otac nezakonitog deteta, povremeno je u Donjem domu govorio protiv ukidanja Zakona o žitu i veoma rano se zainteresovao za uvođenje vodovoda (njego-va kuća u Stouvu, u Bakingemširu, imala je devet toaleta s tekućom vodom, koji su bili među prvima u Engleskoj), ali sem toga nije imao nikakvih osobenosti sem sjajnih izgleda i mnoštva imena. Pošto je međutim nasledio titulu i jedno od najvećih imanja u Engleskoj, zapanjio je svoje bližnje, a bez sumnje i samog sebe, uspevši da zahvaljujući nizu spektakularno neisplativih ulaganja za ciglo devet godina straći nasledstvo do poslednjeg penija.

Osiromašen i ponižen, u leto 1848. pobjegao je u Francusku ostavljajući poveriocima Stouv i sve u njemu. Aukcijska prodaja koja je potom usledila bila je jedan od najznačajnijih

društvenih događaja tog doba. Njegov dom u Stouvu bio je tako raskošno opremljen da je ekipa aukcionara iz londonske firme *Kristi i Menson* radila na njemu čitavih četrdeset dana.

Među manje zapaženim predmetima našao se i taman ovalni portret, dimenzija četrdeset pet sa pedeset pet centimetara, koji je erl od Elsmira kupio za trista pedeset pet gvineja i koji je od tada poznat kao Čendos portret. Slika je umnogome retuširana, a vremenom je tako potamnela da su brojni detalji bili (i ostali) izgubljeni. Na njoj je proćelav ali zgodan muškarac četrdesetih godina, s potkresanom bradom. U levom uhu ima zlatnu mindušu. Izraz lica mu je samouveren, opušteno raskalašan. Ne deluje kao čovek kome biste mirne duše mogli poveriti ženu ili odraslu kćer.

Mada se ništa ne zna o poreklu ovog portreta niti pak o tome gde se nalazio pre nego što je 1747. dospelo u posed porodice Čendos, odavno se smatra da on predstavlja lik Vilijama Šekspira. Svakako *lič*i na Šekspira – ali je to i normalno, budući da predstavlja jedan od tri prikaza njegovog lika od kojih potiču svi ostali.

Godine 1856, nešto pre svoje smrti, lord Elsmir poklonio je ovu sliku novoosnovanoj Nacionalnoj galeriji portreta u Londonu, kao njeno osnivačko umetničko delo. Kao prva slika u svojini ove galerije ovaj portret ima izvesnu sentimentalnu vrednost, ali se u njegovu autentičnost gotovo odmah posumnjalo. Mnogi kritičari iz tog doba smatrali su da je lik na slici suviše tamnopusit i egzotičan – nalik kakvom Italijanu ili Jevrejnu – da bi mogao predstavljati engleskog pesnika, pogotovo tako slavnog. Neke su, po rečima pokojnog Semjuela Šenbauma, uznemirili njegov „puteni“ izgled i „razvratne“ usne. (Neko je nagovestio, možda s tračkom

nade, da je lik naslikan sa pozorišnom maskom, verovatno u ulozi Šajloka.)

„Pa, slika potiče iz odgovarajućeg perioda – to svakako možemo potvrditi“, rekla mi je Tarnja Kuper, kustos galerije za portrete iz šesnaestog veka, kad sam rešio da istražim sve što možemo da saznamo ili razložno pretpostavimo o naj-obožavanijem engleskom pesniku. „Ovakvi okovratnici bili su u modi između 1590. i 1610, upravo u vreme Šekspirovih najvećih uspeha, kada je on mogao pozirati za portret. Takođe vidimo da lik deluje boemski, u skladu s pozorišnom karijerom, i da je imućan, što je Šekspir u tom razdoblju svakako bio.“

Upitao sam je odakle to zna.

„Minduša svedoči da je bio boem“, objasnila je. „Minduša u muškom uhu značila je isto što i sada – da je taj čovek pomodniji i pikantniji od prosečnog muškarca. I Drejk i Rali na svojim portretima nose minduše. Na taj način su naglašavali svoju pustolovnu prirodu. Bogatiji ljudi su u to vreme nosili dosta nakita, uglavnom ušivenog na odeću. U tom smislu lik sa ove slike prilično je nenametljiv, ili pak nije preterano bogat. Rekla bih da je verovatno ovo drugo. S druge strane, vidimo da jeste imućan – ili da bar želi da se predstavi kao imućan – jer je odeven u crno.“

Nasmešila se primetivši moju zbunjenost. „Potrebno je mnogo boje da se tkanina oboji u crno. Odeća svetlijih boja, smeđa ili svetložuta, bila je mnogo jeftinija. Zbog toga je crna odeća u šesnaestom veku skoro uvek ukazivala na dobro materijalno stanje.“

Pažljivo je odmerila portret. „Slika nije *loša*, ali nije ni naročito dobra“, nastavila je. „Slikar je umeo da rukuje

platnom, što znači da je prošao izvesnu obuku, ali je ipak sasvim obična i nije dobro osvetljena. Najvažnije je od svega što je ovo, ako zaista predstavlja Šekspira, jedini njegov poznati portret načinjen za života, što bi značilo da je Vilijam Šekspir zaista tako izgledao – ukoliko je to stvarno Šekspir.“

A koliko je verovatno da jeste?

„Bez dokaza o poreklu slike to nikada ne možemo znati, a nije mnogo verovatno da bi se, posle ovoliko vremena, takvi dokumenti mogli pojaviti.“

Ako na slici nije Šekspir, ko je onda?

Nasmešila se. „Nemamo pojma.“

Ako Čendos portret ne predstavlja Vilijama Šekspira, ostaju nam još dva moguća prikaza Šekspirovog lika. Prvi je bakrorez koji se 1623. pojavio na prednjoj strani Šekspirovih sabranih dela – čuvenom Prvom foliju.

Bakrorez Drušaut, kako je nazvan (po umetniku, Martinu Drušautu), upadljivo je – mogli bismo čak reći, veličanstveno – mediokritetsko ostvarenje. Na njemu je skoro sve pogrešno. Jedno oko veće je od drugog. Usta su neobično nakaradno smeštena. Kosa je s jedne strane glave duža nego s druge, a sama glava je pak nesrazmerna s telom i kao da lebdi nad ramenima, poput balona. Što je najgore od svega, lik deluje povučeno, skrušeno, gotovo uplašeno – ni nalik galantnom i samouverenom piscu koji nam se obraća svojim dramama.

Za slikara Drušauta [*Droeshout*] (ili Drosarta [*Drossaert*] ili Drusoa [*Drussoit*]), kako su ga u njegovo vreme ponekad zvali), gotovo uvek se kaže da potiče iz porodice flamanskih slikara, mada su Drušautovi u vreme kad se pojavio Martin zapravo živeli u Engleskoj već šezdeset godina i tri generacije.

Piter V. M. Blajni, najbolji poznavalac Prvog folija, nagoveštava da Drušaut, kome je u doba kad je stvorio ovo delo bilo jedva nešto više od dvadeset godina i nije bio naročito iskusan, možda taj posao i nije dobio zahvaljujući svom slikarskom umeću, već zato što je posedovao odgovarajuću opremu: presu za otiske bakroreza. Malo je umetnika oko hiljadu šesto dvadesete imalo takav alat.

Uprkos brojnim nedostacima, ova slika nosi pesničku posvetu Bena Džonsona, koji u znak sećanja na Šekspira piše o njoj u Prvom foliju:

*O, da je i duh njegov naslikao mio
Tako kao što je u bakru pogodio
Njegovo lice; otisak bi fini
Nadmašio sve u ovoj veštini.¹*

Moguće je, kao što neki tvrde, da Džonson možda nije čak ni video Drušautov bakrorez pre nego što je sastavio ove galantne stihove. Sigurno je pak da Drušaut Šekspirov portret nije naslikao po njegovom liku: u vreme kada je objavljen Prvi folio, Šekspir je već sedam godina bio mrtav.

Tako nam ostaje samo još jedan mogući prikaz Šekspirovog fizičkog izgleda: oslikana statua u prirodnoj veličini koja čini središnji deo Šekspirovog spomenika u crkvi Svetog trojstva u Stratfordu na Ejvonu, gde je pesnik sahranjen. Poput

¹ Prevod odlomka Džonsonove posvete Šekspiru preuzet je iz izdanja Šekspirovih sabranih dela koje su 1995. objavili Službeni list SRJ i Dosije. Kao prevodioci dodatka (među kojima se nalazi i ova posveta), navedeni su: Ljubica Bauer Protić, Dušan Mihailović, Marija Dimitrijević, Gordana Platiša, Lidija Tonic, Zdeslav Dukat, Boris Hlebec, Mila Đorđević, Mihailo Dobrić i Tomo Maretić. (Prim. prev.)

Drušautovog i ovo delo je u umetničkom smislu neugledno, ali barem ima tu prednost što su ga videli i, možemo pretpostaviti, smatrali prihvatljivim ljudi koji su poznavali Šekspira. Izradio ga je majstor po imenu Gerart Jansen, a postavljen je u crkvi najkasnije 1623 – iste godine kada se pojavio i Drušautov portret. Jansen je živio i radio u blizini pozorišta Glob, u Sadarku u Londonu, te je verovatno sretao Šekspira – mada bi se posmatrač opravdano mogao ponadati i da nije, jer je Šekspir s njegovog portreta podbuo, samozadovoljan lik, sa (kako se nezaboravno izrazio Mark Tven) „dubokim, dubokim, pritajenim, pritajenim izrazom mešine“.

Ne znamo tačno kako je ova bista prvobitno izgledala, jer je 1749. boje na njoj „osvežila“ nepoznata, premda dobronamerna ruka. Dvadeset četiri godine kasnije šekspirolog Edmond Maloun se, došavši da obiđe crkvu, užasnuo videvši oslikanu statuu i naredio crkvenjacima da je preboje u belo, vraćajući je u stanje koje je pogrešno smatrao izvornim. U vreme kad je, posle mnogo godina, ponovo oslikana, niko više nije imao pojma koje boje treba upotrebiti. Ovo pitanje je važno jer boje portretu daju i izraz, budući da mnogi detalji nisu izrezbareni već naslikani. Prekrečena statua sigurno je ličila na one bezlične lutke koje su nekad, sa šeširima na glavi, krasile izloge prodavnica.

I tako kad je reč o liku Vilijama Šekspira imamo tri neobične mogućnosti, iz kojih su izvedene sve ostale: dva ne naročito dobra lika koje su umetnici stvorili više godina posle njegove smrti, i jedan portret koji je nešto privlačniji, ali je pak sasvim moguće da predstavlja nekog drugog. Paradoksalno je da svi trenutno prepoznajemo Šekspirov lik čim ga ugledamo, pa ipak zapravo ne znamo kako je

on izgledao. Slično je sa gotovo svim aspektima njegovog života i ličnosti: on istovremeno predstavlja najpoznatiji i najzagonetniji lik.

Pre više od dvesta godina, u duhu osećanja s kojima se i kasnije često srećemo, istoričar Džordž Stivens primetio je da se sve što znamo o Šekspiru sastoji od nekoliko šturih činjenica: da je rođen u Stratfordu na Ejvonu, da je tamo zasnovao porodicu, da je otišao u London, postao glumac i pisac, vratio se u Stratford, sačinio testament i umro. To nije bilo sasvim tačno tada a danas je još manje, ali nije baš ni sasvim daleko od istine.

Posle četiri stotine godina predanog traganja istraživači su otkrili stotinak dokumenata povezanih s Vilijamom Šekspirovom i njegovom najbližom porodicom – zabeleške o krštenjima, vlasničke listove, potvrde o porezima, venčanice, naloge o pritvoru, sudske beleške (brojne sudske beleške – bilo je to doba čestog parničenja), i tako dalje. To je priličan broj, ali dokumenta, obveznice i slični zapisi redovno su bezlični. Govore nam štošta o nečijim poslovima, ali gotovo ništa o ljudskim osećanjima koja se iza njih kriju.

Stoga nam i dalje mnogo šta suštinski značajno u vezi s Vilijamom Šekspirovom ostaje nepoznato. Na primer, ne znamo tačno koliko je drama napisao, niti kojim redosledom. Možemo da zaključimo ponešto o tome šta je čitao, ali ne znamo gde je nabavljao knjige, niti šta se kasnije dogodilo s njima.

Mada je za sobom ostavio gotovo milion reči teksta, samo ih je četrnaest napisano njegovom rukom – šest njegovih

potpisa i reči „*by me*“² u njegovom testamentu. Nije sačuvana ni jedna jedina njegova poruka ni pismo, niti stranica rukopisa. (Neki stručnjaci veruju da je Šekspirovom rukom napisan jedan deo drame *Ser Tomas Mor*, koja nikad nije izvedena, ali to nije nimalo izvesno.) Za sobom nije ostavio nijedan sopstveni lični opis. Prvi tekstualni portret – „bio je naočit, zgodan čovek: veoma prijatan u društvu i vrlo dopadljivog i britkog duha“ – zapisao je šezdeset četiri godine posle njegove smrti Džon Obri, koji je rođen deset godina posle nje.

Čini se da je Šekspir bio veoma mio čovek, pa ipak je prvi zapis koji imamo o njemu napad jednog kolege umetnika. Mnogi biografi smatraju da je pesnik odbacio svoju ženu – poznato je da joj je testamentom ostavio svoju drugu po vrednosti postelju, a i to mu je očigledno tek naknadno palo na pamet – pa ipak niko nije uzvišenije, odanije i blistavije pisao o ljubavi i spajanju srodnih duša.

Nismo sigurni kako se piše njegovo prezime – ali čini se da ni on sam nije bio sasvim siguran u to, jer ga u sačuvanim potpisima nikada nije napisao dva puta na isti način. (Sačuvani potpisi glase: „*Willm Shaksp*“, „*William Shakespe*“, „*Wm Shakspe*“, „*William Shakspere*“, „*Willm Shakspere*“, „*William Shakspeare*“. Začudo, način pisanja koji nijednom nije upotrebio upravo je onaj kojim se danas njegovo ime standardno zapisuje.³) Ne možemo biti sigurni ni kako je izgovarao svoje prezime. Helga Kekeć, autor autoritativnog dela *Shakespeare's Pronunciation*,⁴ smatra mogućim da ga je Šekspir izgovarao sa kratkim *a*, kao u reči „*shack*“. Možda se izgovaralo na jedan način u Stratfordu a na drugi u Londonu,

² U ovom kontekstu znači: lično, svojeručno. (Prim. prev.)

³ *Shakespeare*. (Prim. prev.)

⁴ *Šekspirov izgovor*. (Prim. prev.)

ili je možda i izgovor, kao i način pisanja njegovog prezime, bio raznovrstan.

Ne znamo da li je ikada odlazio iz Engleske. Ne znamo ko su mu bili najbliži prijatelji, niti čime se bavljao. Njegova seksualnost je nedokučiva misterija. Samo za nekoliko dana u njegovom životu možemo sa nepokolebljivom sigurnošću tvrditi gde ih je proveo. Nemamo nikakvih zabeleški o njegovom kretanju tokom osam kritičnih godina, kad je ostavio ženu i troje male dece u Stratfordu i gotovo nemogućom brzinom postao uspešan pozorišni pisac u Londonu. U vreme kad se, 1592, pojavljuje prvi zapis u kome se Šekspir pominje kao dramski pisac, on je već bio prevalio više od polovine svog života.

U onom ostatku bio je sličan književnom ekvivalentu elektrona – uvek i prisutan i odsutan.

Da bih shvatio zašto tako malo znamo o životu Vilijama Šekspira i koliko je verovatno da bismo mogli saznati više, otišao sam jednog dana u Kancelariju javnog arhiva – sada poznatu kao Nacionalni arhiv – u Kjuu, u zapadnom Londonu. Tamo sam zatekao starijeg arhivara Dejvida Tomasa, zdepastog, vedrog, spokojnog čoveka sede kose. Kad sam stigao, Tomas je upravo na veliki sto u svojoj kancelariji spuštao ogromnu, nezgrapnu hrpu dokumenata – memorandumskih svitaka iz razdoblja zimskog zasedanja državne blagajne 1570. Hiljadu stranica pergamenta od jagnjeće kože, labavo povezanih i različitih dimenzija, predstavljale su kabast teret koji se morao pridržavati obema rukama. „Na izvestan način, ovi zapisi su veoma dobri“, kazao mi je Tomas. „Jagnjeći pergament je izuzetno trajan, mada se njime mora pažljivo

rukovati. Dok se kod hartije mastilo upija u vlakna, na jag-njećoj koži ono ostaje na površini, kao kreda na tabli, te se prilično lako može izbrisati.“

„I hartija je u šesnaestom veku bila dobrog kvaliteta“, nastavio je. „Pravila se od krpa i gotovo bez imalo kiseline, te je bila veoma trajna.“

Mom nestručnom oku, međutim, činilo se da je mastilo izbledelo do vodenastog, jedva vidljivog traga, dok je rukopis bio praktično nečitljiv. Štaviše, zapisi nisu bili raspoređeni na način koji pomaže tragaču. I hartija i pergament bili su skupi, te se prostor nije traćio. Nije bilo razmaka između pasusa – zapravo, nije bilo ni pasusa. Tamo gde se jedan zapis završavao, odmah je počinjao drugi, bez brojeva ili uvučenih redova koji bi ih razdvojili. Teško je zamisliti manje pregledan tekst. Da biste proverili da li jedan zapis sadrži podatke o bilo kojoj osobi ili događaju morate pročitati praktično svaku reč – a to nije uvek lako čak ni stručnjacima kao što je Tomas, jer su rukopisi u to doba bili veoma različiti.

Elizabethanski rukopisi bili su raznovrsni baš kao i tadašnji način pisanja reči. Priručnici su nudili čak do dvadeset različitih – često veoma različitih – načina oblikovanja određenih slova. Zavisno od ukusa, na primer, slovo *d* moglo je ličiti na broj osam, romboid s repićem, krug sa kukicom, ili pak biti u nekom od petnaestak drugih oblika. A je moglo ličiti na *h*, *e* na *o*, *f* na *s* ili *l* – zapravo, gotovo bilo koje slovo moglo je ličiti na skoro svako drugo. Sve to dodatno komplikuje činjenica da su se sudski slučajevi beležili specifičnim *lingua franca*, poznatim pod nazivom sudski zapis ili *court hand* – „osobeni pisarski latinski, koji nijedan Rimljanin ne bi razumeo“, objašnjavao mi je Tomas smešeći se. „U njemu su se koristile engleske reči, ali i tajni vokabular i posebne

skaćenice. Čak su i pisari imali muke s tim načinom pisanja, jer kada su slučajevi bili zaista složeni ili neobični oni bi često, jednostavnosti radi, prelazili na engleski.“

Mada je Tomas znao o kojoj je stranici reč i mada ju je pročitao mnogo puta, trebalo mu je nekoliko minuta ili više da nađe redak u kome se pominje da je „*John Shappere alias Shakespere*“, iz mesta „*Stratford upon Haven*“,⁵ optužen za zelenašenje. Ovaj dokument je prilično važan za šekspirologe, jer pruža odgovor na pitanje zašto se 1576, kad je Vilu bilo dvanaest godina, njegov otac naglo povukao iz javnog života (o čemu će biti više reči kasnije), ali ga je tek 1983. otkrila istraživač po imenu Vendi Goldsmit.

U nacionalnim arhivima postoji preko sto pedeset kilometara ovakvih zapisa – ukupno, gotovo deset miliona dokumenata – u Londonu i u starom rudniku soli u Češiru, pri čemu, naravno, ne pripadaju svi odgovarajućem periodu, međutim ima ih dovoljno da bi ih i najpomniji istraživač mogao proučavati decenijama.

Jedini siguran način da otkrijemo nešto više bio bi da pregledamo sve te dokumente. Početkom dvadesetog veka neobični američki par, Čarls i Hilda Volis, odlučio se upravo na to. Čarls Volis je bio nastavnik engleskog na Univerzitetu Nebraske, koji je negde oko 1900, iz nepoznatih razloga, ispoljio iznenadnu i trajnu rešenost da otkrije pojedinosti iz Šekspirovog života. Godine 1906. on i Hilda krenuli su na prvo od svojih brojnih putovanja u London da pretražuju zapise. Konačno su se tu trajno nastanili. Radeći i po osamnaest časova dnevno, uglavnom u Kancelariji javnog arhiva u Čanseri lejnu, gde se ona tada nalazila, pregledali su stotine

⁵ Uobičajeni način pisanja Šekspirovog rodnog mesta je *Stratford upon Avon*. (Prim. prev.)

hiljada – ili kako tvrdi Volis, pet miliona* – dokumenata svih vrsta: memoranduma kraljevske blagajne, svojinskih dokumenata, vlasničkih listova, godišnjih prihoda, molbi, hartija o prenosu vlasništva i mnogih drugih pravnih zabeleški o pravničkom životu Londona iz šesnaestog i s početka sedamnaestog veka.

Oni su bili ubeđeni da se Šekspir, kao aktivan građanin, morao s vremena na vreme pojavljivati u javnim beleškama. Njihova teorija je uverljiva, ali kad se uzme u obzir da su postojale stotine hiljada zapisa, bez indeksa ili referenci, od kojih se svaki potencijalno mogao odnositi na bilo kojeg od dvesta hiljada građana; da je Šekspirovo ime, ukoliko se u njima uopšte pojavljuje, moglo biti napisano na osamdesetak različitih načina, zamrljano ili skraćeno do neprepoznatljivosti; kao i da nema razloga da smatramo da je on u Londonu učestvovao u bilo kojoj radnji – hapšenju, venčanju, parnici i slično – zbog kojih su građani prvenstveno dospevali u takve dokumente, posvećenost Volisovih bila je zaista izuzetna.

Stoga možemo zamisliti njihov prigušeni krik radosti kada su 1909. naišli na letopis iz dužničkog suda u Londonu sastavljen od dvadeset šest dokumenata koji zajedno sačinjavaju spise predmeta poznatog pod nazivom slučaj *Belott-Mountjoy* (ili *Mountjoie*). Svi se odnose na parnicu iz 1612. između Kristofera Mauntđoja, vlasuljara i hugenotskog izbeglice, i njegovog zeta Stivena Belota, a povodom jednog bračnog spora. Naime, Belot je smatrao da mu tast nije dao sve što je obećao, te ga je zbog toga tužio.

* Ovo je verovatno preterivanje. Da su Volisovi posvetili, recimo, po pet minuta prosečno svakom dokumentu, trebalo bi im 416.666 sati da pregledaju pet miliona. Čak i da su radili po dvadeset četiri časa na dan, to bi ukupno iznosilo 47,5 godina pretraživanja. [Prim. aut.]

Šekspir se, očigledno, obreo u tom postupku jer je 1604, kada je došlo do spora, bio stanar u Mauntđojevoj kući u Kriplgejtu. U vreme kada je, osam godina kasnije, pozvan da svedoči, tvrdio je – sasvim razumljivo – da ne može da se seti ničeg značajnog u vezi sa sporazumom između svog stanodavca i njegovog zeta.

U spisima iz ovog slučaja otkrivena su čak dvadeset četiri nova zapisa Šekspirovog imena i jedan dragoceni novi potpis – šesti, i do sada poslednji koji je pronađen. Štaviše, to je takođe njegov najbolji i najprirodniji sačuvani potpis. Ovo je jedini poznati slučaj u kome je Šekspir imao istovremeno dovoljno prostora na strani da se normalno potpiše i pri tom to učinio sigurnom rukom. I pored toga, prema svom običaju, ime je zapisao u skraćenom obliku: „*Willm Shaks*“⁴. Na kraju prezimena nalazi se velika mrlja, verovatno zbog relativno lošijeg kvaliteta hartije. Mada zapravo predstavlja samo zapis o svedočenju, to je takođe jedini postojeći dokument u kome su neposredno navedene Šekspirove reči.

Volisovo otkriće, zabeleženo naredne godine na stranica naučnog časopisa Univerziteta Nebraske (koje će verovatno zauvek ostati najvažnija vest ikad iznesena u dotičnom žurnalu), značajno je iz dva razloga. Ono nam otkriva gde je Šekspir stanovao u važnom trenutku svoje karijere: u kući na uglu ulica Silver i Monskvel, u blizini Sent Oldermenberija u Londonu. Dan njegovog svedočenja, 11. maj 1612, jedan je od retkih datuma u njegovom životu kada sa potpunom sigurnošću možemo tvrditi gde se nalazio.

Spisi predmeta Belot-Mauntđoj samo su deo otkrića iz dugogodišnjih traganja Volisovih. Zahvaljujući njima znamo i za udeo Šekspirovih finansijskih interesa u pozorištima Glob i Blekfrajars, i za njegovu kupovinu kuće u Blekfrajarsu

1613, samo tri godine pre njegove smrti. Volisovi su takođe otkrili spor u kojem je kćerka Džona Hemingsa, jednog od Šekspirovih najbližih kolega, tužila 1615. svog oca zbog neke porodične imovine. Za one koji istražuju Šekspirov život, to su izvanredno značajni podaci.

Nažalost, vremenom je Čarls Volis postao pomalo čudan. Beležio je velike javne zasluge samome sebi u trećem licu („Pre njegovih istraživanja“, glasi jedan njegov zapis, „skoro pedeset godina verovalo se i učilo da je sve što se moglo saznati o Šekspiru već poznato. Njegova izuzetna otkrića promenila su sve to... i donela večnu slavu američkoj nauci“) i počeo da ispoljava paranoidne ideje. Bio je uveren da ostali istraživači podmićuju službenike u Kancelariji javnog arhiva da saznaju koje je on spise naručio. Na kraju je poverovao da britanska vlada tajno angažuje brojne studente da otkrivaju zapise o Šekspiru pre no što ih on pronade, i to je ustvrdio u jednom američkom književnom časopisu, izazivajući nevericu i nelagodu s obe strane Atlantika.

Ostavši bez sredstava i sa sve manje podrške akademskog društva, on i Hilda su digli ruke od Šekspira i Engleza i vratili se u Ameriku. Bilo je to vreme naftnog buma u Teksasu, te je Volis objavio svoje novo, neočekivano ubeđenje: tvrdio je da može da prepozna naftonosno zemljište samo po izgledu. Sledeći svoj tajanstveni instinkt uložio je sav preostali novac u farmu od sto šezdeset ari u Vičita Folsu u Teksasu. Ispostavilo se da je to jedno od najbogatijih ikad otkrivenih naftonosnih polja. Umro je 1932, veoma bogat ali ne i naročito srećan.

Uz tako malo pouzdanih činjenica, izučavaoci Šekspirovog života imaju u suštini tri mogućnosti: da detaljno pretražuju

pravničke spise kao što je činio Volis; da špekulišu („Svaka Šekspirova biografija sastoji se od pet posto činjenica i devedeset pet posto nagađanja“, rekao mi je jedan šekspirolog, možda u šali), ili da ubede sebe kako znaju više nego što je zapravo slučaj. Čak i najobazriviji biografi ponekad barataju pretpostavkama – da je Šekspir bio katolik, ili srećno oženjen, ili da je voleo prirodu ili životinje – koje na svojim stranicama pretvaraju u nešto nalik na izvesnost. Nagon da se mogućnost pretvori u izvesnost je, da parafraziramo Alistera Faulera, uvek veoma jak.

Drugi su se pak jednostavno prepustili mašti. Uvaženi i obično trezveni akademik iz četvrtre decenije dvadesetog veka, Kerolajn F. E. Sperdžen sa Univerziteta Londona, bila je ubeđena da je Šekspirov izgled moguće odrediti pomoću pažljivog čitanja njegovih tekstova, te je samouvereno iznela (u svom delu *Shakespeare's Imagery and What it Tells Us*)⁶ kako je on bio „skladno i lepo građen muškarac, verovatno nešto sitnije građe, izuzetno skladnih pokreta, gipkog i spretnog tela, hitrog i oštrog oka, koji je uživao u brzim kretnjama mišića. Pretpostavljam da je verovatno bio svetlog tena s lakim rumenilom, koje se u mladosti brzo pojavljivalo i nestajalo, otkrivajući njegova osećanja.“

Popularni istoričar Ajvor Braun u međuvremenu je po pominjanju čireva i drugih sličnih pojava u Šekspirovim dramama zaključio da je Šekspir negde posle 1600. pretrpeo „jaku stafilokoknu infekciju“ te su ga stoga „većito mučili čirevi“.

U bukvalnijim tumačenjima Šekspirovih soneta zapažena su dva pominjanja hromosti, naime, u Trideset sedmom sonetu:

⁶ Šekspirove jezičke slike i šta nam one govore. (Prim. prev.)

*Ni hrom, ni prezren, sirot, ni bez cilja –
A tim dodatkom usrećen sam i ja
Jer uvećavam raskoš tvog obilja
Pa tvoja slava i zbog mene sija.*⁷

I još jednom, u Osamdeset devetom:

*Da me ti napuštaš što sam s manom tom,
Smisli – i ja ću o njoj govoriti;
Hramaću sad odmah, reci – da sam hrom;*

te je iz toga zaključeno da je pesnik bio hrom.

Zapravo, nemoguće je prenaglasiti da nema ničega – ni odlomka, ni mrve teksta – što pruža iole siguran uvid u Šekspirova lična osećanja ili uverenja. Možemo saznati samo ono što proizlazi iz njegovih dela, a ne i ono što je u njih ugrađeno.

Dejvida Tomasa nimalo ne čudi što je Šekspir tako tajanstven lik. „Dokumentacija o Vilijamu Šekspiru upravo je onakva kakvu biste mogli očekivati u vezi s ličnošću iz tog doba na njegovom položaju“, kaže on. „Oskudno nam deluje samo zato što nas on toliko zanima. Zapravo, o Šekspiru znamo više nego o gotovo ijednom drugom dramskom piscu tog vremena.“

Ogromne praznine postoje u biografijama gotovo svih ličnosti iz tog doba. Tomas Deker je bio jedan od tada vodećih dramskih pisaca, ali o njegovom životu znamo samo to da je rođen u Londonu, da je bio plodan pisac i često u dugovima.

⁷ Odlomci iz Šekspirovih soneta dati su u prepevu Stevana Raičkovića po proznom prevodu Živojina Simića. (Prim. prev.)

Ben Džonson je bio još popularniji od njega, pa ipak mnoge važne pojedinosti o njegovom životu – godina i mesto rođenja, identitet roditelja, broj potomaka – ostaju i dalje nepoznati ili neizvesni. Kad je reč o Inigu Džonsu, velikom arhitekti i pozorišnom graditelju, ne znamo ništa pouzdano o prvih trideset godina njegovog života, sem da je svakako negde postojao.

Činjenice su iznenađujuće nepostojane, i za četiri stotine godina mnoge od njih jednostavno izblede. Jedna od najpopularnijih drama tog doba bila je *Arden of Faversham*, ali niko ne zna ko ju je napisao. U slučajevima kada znamo identitet autora, do tog saznanja se obično dolazi neverovatnom slučajnošću. Tomas Kid je napisao najpopularniju dramu svog vremena, *Špansku tragediju*, ali to nam je poznato isključivo zahvaljujući tome što je ta činjenica uzgred pomenuta u dokumentu nastalom dvadesetak godina posle njegove smrti (koji je pak potom bio izgubljen skoro dve stotine godina).

Ono što nam je od Šekspira ostalo jesu njegove drame – svi njegovi komadi sem jednog ili dva – zahvaljujući pre svega naporima njegovih kolega Henrija Kondela i Džona Hemingsa, koji su posle njegove smrti sastavili manje-više kompletnu zbirku njegovih dela – s razlogom slavni Prvi folio. Neizmerno smo srećni što imamo sačuvano toliko Šekspirovih dela, jer je sasvim uobičajeno za komade iz šesnaestog i s početka sedamnaestog veka da budu izgubljeni. Sačuvani su tek malobrojni rukopisi dramatičara, pa čak ni štampana dela veoma često nisu poživela. Od približno tri hiljade dramskih komada, koliko se smatra da je izvođeno u Londonu od vremena Šekspirovog rođenja do sumornog

obrta nastalog usled puritanskog zatvaranja pozorišta 1642, osamdeset procenata poznato je samo po naslovu. Iz Šekspirovog doba sačuvano je samo oko dvesta trideset zapisanih dramskih tekstova, ubrajajući tu i trideset osam Šekspirovih – koji čine oko petnaest procenata svih drama, neverovatno visok procenat.

Budući da posedujemo toliko Šekspirovih dela, svesni smo koliko malo znamo o njemu kao osobi. Da imamo samo njegove komedije, smatrali bismo ga površnim. Da imamo samo sonete, mislili bismo da je to čovek pun mračnih strasti. Iz njegovih drugih dela mogli bismo zaključiti da je ugladen, uman, sklon metafizici, melanholičan, makijavelijevski tip, neurotičan, vedar, nežan i još mnogo toga. Šekspir je bio sve to odjednom – kao pisac. Ne znamo kakav je bio kao čovek.

Suočeni sa obiljem teksta i šturošću konteksta, naučnici su se opsesivno usredsređivali na ono što se *može* saznati. Prebrojali su svaku reč koju je Šekspir napisao, zabeležili svako slovo. Bili su u stanju da nam kažu (te su nam i rekli) da Šekspirova dela sadrže 138.198 zareza, 26.794 dvotački i 15.785 znakova pitanja; da se uši u njegovim dramama spominju četiri stotine i jednom; da se reč *dunghill*⁸ koristi deset puta, a *dullard*⁹ dvaput; da njegovi likovi pominju ljubav 2.259 puta, ali mržnju samo 183 puta; da je reč *damned*¹⁰ upotrebio 105 a reč *bloody*¹¹ 226 puta, ali *bloody-minded*¹² svega dvaput;

⁸ Hrpa izmeta. (Prim. prev.)

⁹ Tupan. (Prim. prev.)

¹⁰ Proklet. (Prim. prev.)

¹¹ Krvav. (Prim. prev.)

¹² Krvožedan. (Prim. prev.)

da je *hath* napisao 2.069, ali *has* samo 409 puta;¹³ da nam je, sve u svemu, ostavio 884.647 reči, u ukupno 31.959 govora dramskih likova, u 118.406 stihova.

Oni nam govore ne samo šta je Šekspir napisao, već takođe i šta je čitao. Džefri Bulou posvetio je gotovo čitav život iznalaženju svih mogućih izvora praktično svega što se pominje kod Šekspira, ostavljajući nam osam svezaka predanih zapisa koji otkrivaju ne samo šta je sve Šekspir znao, nego i kako je to tačno saznao. Jedan drugi naučnik, Čarlton Hinmen, uspeo je da identifikuje sve slovoslagače koji su radili na štampanju Šekspirovih drama. Upoređujući načine pisanja – tačnije, da li je određeni slovoslagač koristio oblik *go* ili *goe*, *chok'd* ili *choakte*, *lantern* ili *lantorn*, *set* ili *sett* ili pak *sette*, i tako dalje – a potom upoređujući te oblike sa osobenostima pravopisa, upotrebe velikih slova, razmaka i slično, on i ostali identifikovali su devet slovoslagača koji su radili na Prvom foliju. Stoga se, sasvim ozbiljno, kaže da zahvaljujući Hinmenovom detektivskom radu sada znamo više o tome ko je šta radio u londonskoj štampariji Ajzaka Džagarda nego što je to znao sam Džagard.

Čini se da je Šekspir pre akademska opsesija nego istorijska ličnost. Već letimičan pogled na brojne naučne spise posvećene njemu i njegovom dobu otkriva pomna istraživanja poput: „Lingvistička i informativna entropija u *Otelu*“, „Bolesti uha i ubistva u *Hamletu*“, „Otrovi u Šekspirovim sonetima“, „Šekspir i narod Kvebeka“, „Je li Hamlet bio muškarac ili žena?“ i druge jednako maštovite naslove.

Ukupan obim šekspiroloških dela deluje gotovo smešno. Ako u katalogu Britanske biblioteke potražite „Šekspir“ kao

¹³ *Hath* je arhaični oblik današnjeg *has*, odnosno trećeg lica jednine glagola imati (*have*). (Prim. prev.)

odrednicu autora, dobićete 13.858 mogućnosti (u poređenju sa, na primer, 455 s odrednicom „Marlo“¹⁴), dok sa istom predmetnom odrednicom dobijate dodatnih 16.092. Kongresna biblioteka u Vašingtonu sadrži oko sedam hiljada dela o Šekspiru – dovoljno za dvadeset godina čitanja, ako se čita po jedno delo dnevno – a kako ovaj tanki svezak potvrđuje, taj broj i dalje raste. Najiscrpnija bibliografija, *Shakespeare Quarterly*, beleži oko četiri stotine ozbiljnih novih radova – knjiga, monografija i drugih studija – svake godine.

Da odgovorim na neizbežno pitanje, ova knjiga nije napisana toliko zbog toga što je svetu potrebno još jedno delo o Šekspiru, koliko zato što je ono potrebno ovoj ediciji knjiga. Ideja je jednostavna: da vidimo koliko o Šekspiru možemo saznati, zaista saznati, iz postojećih beležaka.

Što je, naravno, razlog zbog kojeg je knjiga tako tanka.

¹⁴ Kristofer Marlo (*Christopher Marlowe*), takođe čuveni dramski pisac iz Šekspirovog doba, autor *Tamerlana Velikog*, *Doktora Fausta*, *Jevrejina s Malte* i drugih poznatih komada. (Prim. prev.)

Drugo poglavlje

Rane godine, 1564–1585.

Vilijam Šekspir rođen je u svetu u kome se ionako malobrojno stanovništvo borilo za opstanak. Godine 1564. u Engleskoj je živelo između tri i četiri miliona ljudi – mnogo manje nego tri stotine godina ranije, kad je kuga počela da uzima svoj trajan i težak danak. Sada se broj Britanaca smanjivao. U prethodnoj deceniji broj stanovnika u zemlji opao je za oko šest procenata. London je izgubio oko četvrtinu žitelja.

Kuga je bila tek početak engleske borbe sa smrtnim bolestima. Napaćeno stanovništvo suočavalo se i sa neprestanom opasnošću od tuberkuloze, malih boginja, rahitisa, skorbuta, dve vrste ovčijih boginja (konfluentne i hemoragične), škrofula, dizenterije i širokog, amorfnog niza gripova i groznica – trodnevne groznice, četvorodnevne groznice, porođajne groznice, mornarske groznice, dnevne groznice, pegave groznice – kao i raznih „pomama“, „opakih uroka“ i ostalih čudnih, neodređenih i brojnih bolesti. Naravno, nijedna društvena klasa nije bila pošteđena. I samu kraljicu